

Штрихи

Юрій Кочубей

АРАБСЬКА ЛІТЕРАТУРА І Т. ШЕВЧЕНКО

Творчість великого українського поета і Пророка Т. Шевченка поступово завойовує дедалі більші обшири. І хоча обмеженість інформації не дає змоги вповні розкрити заявлену тему, усе ж можна констатувати, що ім'я і творчий доробок Т. Шевченка певного часу стали відомими в арабському світі.

Велике значення мали публікації в популярному міжнародному журналі "Кур'єр ЮНЕСКО", що видається в Парижі основними світовими мовами, а також має національні видання іншими мовами, зокрема арабською. У зв'язку зі 100-річчям від дня смерті поета журнал у №7-8 за 1961 рік опублікував велику інформативну статтю англійської авторки Полін Бентлі "Тарас Шевченко – волелюбний поет України", а в час відзначення його 150-річного ювілею в №6 за 1964 рік було надруковано присвячені цій даті статті Дмитра Павличка та французького письменника Роже Кайюа, а також переклади віршів "Якби ви знали, паничі", "І небо невмите, і заспані хвилі", уривки зі "Щоденника" та повісті "Художник". Ілюстрували ці матеріали репродукції його малярських творів. 1982 року в № 5 інформація про Т. Шевченка та репродукції з "Автопортрета" й "Покарання колодкою" знайшли місце у статті Григорія Вервеса.

Слід пам'ятати, що в радянський період, коли в деяких арабських країнах заборонялися навіть російські класики XIX ст., культурними зв'язками арабського світу з народами СРСР займалися в основному організації лівого спрямування. Тому й творчість великого українського поета ставала відомою серед арабів завдяки зусиллям людей, що гуртувалися навколо таких організацій та близьких до них видань.

1964 року в столиці Лівану Бейруті відбувся урочистий вечір для відзначення 150-річчя від дня народження Т. Шевченка. На вечорі виступили письменники Михаїл Нуайме (1889–1988), Жорж Ханна (1891–1969), Мішель Сулейман (нар. 1932 р.). Доповідь про життя і творчість українського поета виголосив визнаний класик арабського письменства М. Нуайме, який у молоді роки навчався в Полтавській духовній семінарії і через усе життя проніс теплі спогади про Україну та її народ. Тож і виступ його про нашого поета був сповнений любові й пієтету, з нього арабський читач міг дізнатися про багатогранну творчу діяльність Т. Шевченка, його боротьбу за ідеали свободи і братерства людей. Він прочитав кілька Шевченкових поезій у власному перекладі, зокрема "Заповіт". Повний текст доповіді він пізніше опублікував у своїй книжці "У новому решеті" (Бейрут, 1972). Слід зазначити, що ще 1957 року М. Нуайме захоплено писав про нашого поета у книжці "Оддалік від Москви й оддалік від Вашингтона", створеній відразу після повернення з поїздки до СРСР. Арабський читач міг дізнатися про життя Т. Шевченка, його творчість, з якою М. Нуайме познайомився, ще перебуваючи в Полтаві на початку століття, значення її для народу України, яку він вважав своєю другою батьківщиною, і розвитку

української літератури. Відомий арабіст Тауфік Кезма (1882–1958) переклав одразу ж українською й російською мовами цю значну філософську, а водночас багато в чому автобіографічну працю свого ліванського друга, але вийти у світ у ті роки вона не могла через “ідеологічну невідповідність” режимові.

Високі слова про великого українського поета й мислителя сказав Жорж Ханна – активний громадський діяч арабського світу того часу й письменник-прозаїк. З розповіддю про свою участь у святкуванні Шевченкового ювілею в Києві й Каневі, а також на батьківщині Кобзаря розповів молодий поет Мішель Сулейман, щедро наповнивши свій виступ перекладами уривків із творів Шевченка, зокрема “Заповіту”. Того ж року в номері за червень-липень матеріали про відзначення ювілею Т. Шевченка в Лівані було опубліковано в солідному літературно-громадському бейрутському журналі “Ат-Тарик” (“Шлях”).

Єгипетська поетеса Малек Абдельазіз (1921–1999), що була дружиною відомого “лівого” інтелектуала, літературного критика Мухаммеда Мандура, переклала “Заповіт” з англійської мови та опублікувала у своїй збірці “Пісні юності” (Каїр, 1959). Є дані, що цей твір також переклали Назим ад-Дейраві (Ліван) та Хасіб аль-Кайялі (Сирія). Перебуваючи в Києві й відвідавши музей поета, Хасіб аль-Кайялі (нар. 1921 р.) залишив такий запис: “Шевченко вражає своїм багатогранним генієм, своєю небаченою стійкістю й терпінням. Його віра у свободу і справедливість була непохитна. Саме життя його, вивчення цього життя є школою добра, справедливості й мужності. Я висловлюю глибоку вдячність людям, які займаються спадщиною Шевченка. Сподіваюсь перекласти всі його прекрасні поезії арабською мовою”.

150-річчя від дня народження Шевченка відзначалося і в Судані публікацією в газеті “ас-Судан аль-джадід” (“Новий Судан”) статті відомого сучасного поета Таґ ас-Сіппа Хасана (нар. 1930 р.). Зокрема, він писав: “Тарас Шевченко боровся за волю всіх пригноблених народів і цим заслужив шану й славу не тільки в Радянському Союзі, а й в усьому світі. Його життя і творчість залишаться взірцем для нас, молодих африканських літераторів, які пов’язали свою долю з народом і борються за свободу, за незалежність”.

Значне місце постаті і творчості Т. Шевченка відведено в розлозі матеріалі, присвяченому українській літературі й надрукованому в журналі “Філястин – ас-Саура” (“Палестина – Революція”) у лютому 1988 р., що виходив на Кіпрі. Підготували його арабський учений і журналіст Назим ад-Дейраві та український сходознавець Тетяна Лебединська. Це панорамний огляд вершинних злетів української літератури й перші кроки до вивчення українсько-арабських літературних контактів, які, на жаль, ще не дуже розвинені. Про Т. Шевченка писали й такі газети, як “Саут аш-шааб” (“Голос народу”, Амман, Йорданія в 1984 р.), “Аль-Муджаід” (Алжир, 1990). В Об’єднаних Арабських Еміратах, де багато жителів є вихідцями з Індії, твори українського поета друкувалися тамільською мовою (Дубай, 1988). А 1996 р. “Заповіт” великого Кобзаря в перекладі Михаїла Нуайме побачив світ у найпопулярнішій в арабському світі каїрській газеті “аль-Аграм” (“Піраміди”). У квітні 2006 р. в газеті “Райя” (“Погляд”), що виходить у м. Доха (ОАЕ), з’явилася інформація про Т. Шевченка й переклад трьох його віршів, здійснений Керімом аль-Малікі. Поет із Катару Хасан Тауфік у травні 2006 р. в інтерв’ю високо оцінив актуальність поезії Т. Шевченка і закликав до перекладу його творів арабською мовою.

Нами було зроблено спробу проаналізувати три арабських переклади “Заповіту”: Михаїла Нуайме, Малек Абдельазіз та Мішеля Сулеймана. Насамперед слід зауважити, що всі три перекладачі правильно зрозуміли зміст та ідейну спрямованість вірша й донесли їх до своїх читачів. Аналіз лексики та лексично-фразеологічних одиниць – носіїв основного ідейно-сміслового

навантаження – свідчить про високу точність перекладів насамперед з погляду лексики. Але все ж таки слід відзначити роботу Михаїла Нуайме. Для нього “Заповіт” був не просто одним із віршів поета, він знав про роль творчості Т. Шевченка в розвитку революційних ідей в Україні і в усій Росії, про те, яке місце посів “Заповіт” серед творів поета, і зумів передати емоційну напругу й пафос цього шедевр Кобзаря.

Отже, найближчий до оригіналу, не тільки за словом, а й за духом, переклад, здійснений Михаїлом Нуайме. Про це я писав 1982 р., що було опубліковано у збірнику “Хай слово мовлено інакше”.

Після відвідин Музею Тараса Шевченка в Києві М. Нуайме записав: “Шевченко! Улюблений великий поет України, як глибоко ти відчував її страждання, як зворушливо ти співав про її надії! Так багато думок і солодких спогадів навів на мене короткий час, проведений мною в прекрасному музеї, присвяченому твоєму життю, твоїй творчості, що, я вважаю, цей час найбагатшим у моєму житті”. Тож як перекладач він обрав слова, які надають текстові урочистості, певного пафосу. Про тонке відчуття перекладачем ідейної спрямованості вірша й розуміння його історичного значення свідчить і вибір ним слова для перекладу заголовку. Відомо, що сам Т. Шевченко дав своєму віршеві назву “Завіщаніє”. Слово це в українському мовному оточенні звучить як слов’янізм, узятий із церковної мови, і відповідно виконує спеціальну стилістичну функцію, надаючи назві, а водночас і всьому творові піднесеності й особливої значущості. Слово ж “заповіт”, хоча саме по собі, як на мій погляд, у цілому може бути задовільним заголовком вірша, усе ж через конотацію з його юридично-побутовим уживанням дещо принижує пафос твору Кобзаря.

Михаїл Нуайме теж обрав для перекладу заголовка вірша не звичайне слово “васийя” (заповіт), що означає “остання воля”, “документ про спадщину”, а слово “місак”. Слово це у своєму корені “вск” несе великий семантичний заряд. Воно вжите у Священному Корані в переказі біблійної розповіді про укладання угоди між Яхве й Мойсеєм, коли Бог залишив людям як свою волю, свій заповіт не просто виклад якихось істин, а націлював на певні дії в майбутньому, що вимагало зусиль і боротьби. Цікавою деталлю перекладу М. Нуайме й те, що в ньому арабська орфографія слова “Україна” наближена до його звучання в нашій мові. М. Нуайме пише “Украйїна”, тоді як інші перекладачі послуговуються традиційним написанням “Україїна”.

Отже, можна сказати, що знайомство арабського читача з українською літературою і, зокрема, із творчістю Т. Шевченка тільки розпочалося, потрібні зусилля як з боку арабських, так й українських літераторів, щоб донести його сповнені краси, високої духовної сили й гуманізму слова в усі куточки широкого арабського світу.

Отримано 22 листопада 2013 р.

м. Київ

